

مقدمه

اطلاعات این فصل شامل نیروی انسانی شاغل در دانشگاه های علوم پزشکی استان، تأسیسات و تجهیزات بهداشتی و درمانی بخش خصوصی و دولتی و فعالیت های انجام شده در زمینه پیشگیری و درمان بیماری های انسان و دام توسط بخش دولتی می باشد.

جمع آوری آمارهای مربوط به فعالیت های بهداشتی و درمانی کشور برای نخستین بار در سال ۱۳۳۵، توسط وزارت بهداشتی سابق آغاز شد و تا سال ۱۳۶۴ توسط وزارتخانه مذکور ادامه یافت.

در سال ۱۳۶۴، با ادغام دانشگاه های علوم پزشکی و بیمارستان های وابسته به آن، وزارت بهداشتی سابق در قالب تشکیلات جدید و با نام "وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی" وظیفه جمع آوری و ارائه آمار فعالیت های بهداشتی را عهده دار شده و از آن زمان تاکنون، به طور مستمر به انجام این امر اشتغال داشته است.

اطلاعات این فصل توسط سه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران، ایران و شهیدبهشتی جمع آوری و ارائه شده است. دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال ۱۳۸۹ با دانشگاه علوم پزشکی تهران ادغام گردید ولی در شهریور ماه ۱۳۹۲ در اولین جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی، انتزاع کامل این دو دانشگاه به تصویب رسید.

شایان ذکر است تهیه آمار مربوط به پزشکان شاغل در بخش خصوصی در حال حاضر توسط سازمان نظام پزشکی صورت می گیرد و چون امکان ارائه آنها بصورت استانی و به هنگام وجود ندارد، تاکنون در سالنامه آماری استان ارائه نشده است. اطلاعات مربوط به پیشگیری و درمان بیماری های دام نیز توسط اداره کل دامپزشکی استان ارائه گردیده است.

تعاریف مفاهیم

پزشک: به افرادی اطلاق می شود که تحصیلات پزشکی را در یکی از دانشگاه های داخل یا خارج از کشور به پایان رسانیده و به اخذ پایان نامه نایل شده اند و مدارک آنان مورد تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. آمار پزشکان شامل پزشک عمومی، دندانپزشک، داروساز، دکترای علوم آزمایشگاهی، دکترای تخصصی، پزشک متخصص و پزشک فوق تخصص می باشد.

تخصص دندانپزشکی: ارتودنسی، اندودنتیکس، آسیب شناسی دهان و دندان، بیماری های فک و دهان و دندان، پاتولوژی فک و صورت، پروتز دندانی، پرپودنتولوژی، جراحی دهان و فک و صورت، دندانپزشکی ترمیمی، دندانپزشکی اطفال.

رشته‌های مربوط باشد، مانند آسایشگاه روانی، مجذومین، مسلولین و معتادین.

درمانگاه: مراکز خدمات درمانی سرپایی است مجتمع از حداقل ۲ اتاق مجهز به سرویس‌های عمومی درمانی سرپایی که تحت نظر یک یا چند پزشک عمومی یا متخصص اداره می‌شود.

مراکز جراحی محدود و سرپایی: به مراکز اطلاق می‌شود که پس از انجام اعمال جراحی اعم از بدون بی‌هوشی یا با بی‌هوشی، بیمار ظرف مدت چند ساعت قادر به ترک مرکز بوده و نیاز به بستری شدن نداشته باشد.

پایگاه سلامت: واحدی مستقر در مناطق روستایی با بیش از ۶۰۰۰ نفر جمعیت و کلیه مناطق شهری است و جمعیتی حدود ۱۲۵۰۰ نفر پوشش می‌دهد. پرسنل در آن شامل ماما، کاردان بهداشتی زن، کاردان بهداشتی مرد و خدمتگذار است.

تسهیلات زایمانی: واحدی مستقر در روستا و در جوار مراکز بهداشتی و درمانی روستایی است که دارای حداقل ۳ نفر کاردان مامایی، ۳ نفر تمیزکار و یک راننده آمبولانس که ۲۴ ساعته به زایمانهای طبیعی کمک کرده و موارد پیچیده را به نزدیکترین بخش بیمارستانی اعزام می‌دارد.

مراکز خدمات جامع سلامت: شامل درمانگاه، کلینیک، پلی‌کلینیک و مرکز بهداشت است. فعالیت مرکز بهداشت عموماً انجام واکسیناسیون و در مواردی توأم با خدمات درمانی است.

خانه بهداشت: واحدی مستقر در روستاست که غالباً چند روستای دیگر (روستاهای قمر) را نیز پوشش می‌دهد. جمعیت تحت پوشش هر خانه بهداشت با ۲ مجوز (زن و مرد) حدود ۲۰۰۰ نفر است به‌طور زن و مرد، کارکنان خانه بهداشت هستند که بومی بودن آنها (اسکان در روستای اصلی یا روستاهای قمر) از شرایط ضروری است.

آزمایشگاه تشخیص پزشکی: واحدی است که بر طبق مجوز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تأسیس شده و در آن آزمایش‌های بیولوژیک، میکروبیولوژی، سروولوژی، بیوشیمیایی، ایمونوهما‌تولوژی، خون‌شناسی، بیوفیزیکی، سلول‌شناسی، بافت‌شناسی، ژنتیک سلولی و ملکولی و سایر آزمایش‌ها بر روی مواد و نمونه‌های حاصل از بدن انسان با هدف به دست آمدن اطلاعات جهت تشخیص، پیشگیری یا

تخصص داروسازی: داروسازی، داروسازی صنعتی، فارماکولوژی، فارماسوتیکس، فارماکوگنوزی.

پیراپزشک: به غیر پزشکی که در زمینه بهداشت و درمان فعالیت داشته باشد، اطلاق می‌شود.

بهورز (بهداشتیار): به فردی اطلاق می‌شود که بومی و مقیم روستا می‌باشد و با حداقل سواد دوره ابتدایی، دوره دوساله آموزش عملی و نظری مربوطه را گذرانده است.

تخت ثابت (مصوب): عبارت است از تخت‌هایی که بیمارستان برای آن دارای مجوز بهره‌برداری است.

تخت فعال: عبارت است از تختی که آماده برای پذیرش بیمار است. مفهوم این آمادگی و دسترسی بیمار به تخت بیمارستانی به مفهوم وجود امکانات تخصصی، نیروی انسانی، تجهیزات، پول و سایر منابع برای استفاده بیمار به منظور اعاده سلامت، تشخیص بیماری و سایر خدمات در زمینه اهداف بیمارستان است.

مؤسسات درمانی: به تمامی مراکز درمانی اعم از بیمارستان، زایشگاه و آسایشگاه که مجهز به تخت درمانی باشند، مؤسسه درمانی اطلاق می‌شود. این مؤسسات به سه گروه زیر تقسیم می‌شود:

- مؤسسات درمانی وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

- مؤسسات درمانی خصوصی.

- سایر مؤسسات درمانی، مانند مؤسسات درمانی وابسته به سازمان تأمین اجتماعی، مؤسسات خیریه، بنیاد شهید، بانک ملی و غیره.

بیمارستان: مکانی است که با اخذ مجوز از وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی با استفاده از امکانات تشخیصی، درمانی، بهداشتی، آموزشی و پژوهشی به منظور درمان و بهبودی بیماران سرپایی و بستری به صورت شبانه‌روزی تأسیس می‌گردد و به بیمارستان عمومی و تک تخصصی تقسیم می‌شود.

زایشگاه: واحدی است که حداقل دارای ۱۵ تخت، پزشک متخصص در امر زنان و زایمان و یک اتاق عمل باشد.

آسایشگاه: واحدی است که حداقل دارای ۱۵ تخت و تسهیلات و خدمات عمومی لازم بوده و دارای یک یا چندین بخش اختصاصی همراه با گروه پزشکان متخصص در

اهدایکننده با سابقه: اهداکننده‌ای که فاصله اهدای خون وی با آخرین خونگیری قبلی بیشتر از ۱۲ ماه باشد.

اهدایکننده بار اول: اهداکننده‌ای که برای اولین بار در یکی از مراکز انتقال خون موفق به اهدای خون میشود و سابقه هیچگونه اهدای قبلی ندارد.

گلبول قرمز متراکم (RBC)^(۳): بعد از جداسازی ۲۰۰ یا ۲۵۰ میلی‌لیتر پلاسما از خون، گلبول قرمز متراکم تهیه می‌شود و در دمای ۱ تا ۶ درجه سانتیگراد نگهداری می‌شود.

پلاسمای تازه منجمد (FFP)^(۴): پلاسمائی است که یا مستقیماً از خون کامل تهیه میشود یا از سانتریفوژ ثانویه **PRP^(۵)** به دست می‌آید و در اسرع وقت فریز می‌شود. پلاسما از آب، حدود ۷٪ پروتئین و ۳٪ کربوهیدرات و چربی تشکیل شده است. حجم یک واحد پلاسما حاصل از خون کامل معمولاً ۲۰۰ تا ۲۵۰ میلیلیتر و این پلاسما را ۶ تا ۸ ساعت پس از جمع‌آوری خون بسته به نوع ماده ضد انعقاد باید تهیه و فریز نمود.

پلاکت کنسانتره^(۶): پلاکت‌ها از واحدهای خون کامل به وسیله دو مرحله سانتریفوژ تهیه می‌شود. واحدهای پلاکتی باید شامل حداقل ۵,۵×۱۰^{۱۰} پلاکت در میزان کافی پلاسما (معمولاً ۴۵ تا ۷۰×۱۰^{۱۰} میلیلیتر) باشند. این واحدها می‌توانند به صورت منفرد مصرف شوند یا پولد شده (۴ تا ۶ عدد) و به صورت یک دوز پلاکتی برای گیرنده ارسال گردند.

گزیده اطلاعات

در سال ۱۳۹۶ بیش از ۳۴ هزار تخت ثابت در ۱۶۱ موسسه درمانی (شامل بیمارستان، زایشگاه و آسایشگاه) استان وجود داشته است که ۴۵/۲ درصد این موسسات وابسته به دانشگاه های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان می‌باشند.

لازم به ذکر است در این سال ۱۳۶۱ مرکز ارائه دهنده مراقبت های اولیه بهداشتی (شامل مراکز خدمات جامع سلامت، پایگاه سلامت، تسهیلات زایمانی و خانه های بهداشت فعال) در استان فعالیت داشته اند که ۲۴/۲ درصد این مراکز وابسته به دانشگاه های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی، ۵۳/۴ درصد پایگاه سلامت، ۰/۰۷ درصد تسهیلات زایمانی و ۲۲/۳ درصد خانه های بهداشت می باشد.

پیگیری درمان و یا ارزیابی و سنجش سلامت انجام می‌شود و شامل دو بخش بالینی و تشریحی است.

مراکز توانبخشی: به تمامی واحدهای درمانی اطلاق می‌شود که صرفاً کار درمان فیزیکی بدن را انجام می‌دهند. این مؤسسات، شامل فیزیوتراپی، کاردرمانی، گفتاردرمانی، شنوایی‌سنجی، بینایی‌سنجی و ارتوپدی فنی می‌باشد و نحوه استقرار آن به دو صورت مستقل و غیرمستقل است. آن دسته از توانبخشی‌هایی که در داخل یک بیمارستان یا یک درمانگاه باشد، "غیرمستقل" و توانبخشی‌هایی که بدون وابستگی به هیچ مرکز دیگری عمل کند، "مستقل" نامیده می‌شود. آمار این بخش از سال ۱۳۷۶، در سالنامه آماری کل کشور درج شده است.

مؤسسات تشخیصی، درمانی، هسته‌ای: تشخیص و درمان بیماری‌ها با استفاده از انرژی به صورت اشعه است که توسط پزشکان متخصص پرتونگاری، تکنسین‌های پرتونگاری و کارمندان تجربی واجد شرایط خاص و دارای مجوز از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، انجام می‌شود. در این فصل، منظور از مرکز پرتونگاری، محل انجام آزمایش‌های پرتوشناسی و ارائه خدمات پرتونگاری است که صلاحیت آن به تأیید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده باشد.

داروخانه: مؤسسه‌ای است پزشکی که با اخذ پروانه مخصوص از کمیسیون قانونی ماده ۲۰، تأسیس شده و با داشتن مسئول فنی واجد شرایط به ارائه خدمات دارویی و عرضه دارو، شیر خشک، مکمل غذایی رژیمی، غذاهای کمکی شیرخواران، لوازم مصرفی پزشکی و فراورده‌های آرایشی و بهداشتی مجاز مبادرت می‌نماید.

مراجعه کنندگان: منظور افراد مراجعه کننده به پایگاه‌ها و مراکز انتقال خون کشور جهت اهدای خون می‌باشد.

اهدای خون کامل: فرآیندی است که در طی آن افراد داوطلب و مراجعه کننده جهت اهدای خون، در صورتی که واجد شرایط لازم (طبق استاندارد علمی) برای این امر بوده و خون آنها فاقد خطر و آسیب برای گیرنده و یا دهنده خون شناخته شود، نسبت به خونگیری از آنها در کیسه‌های حاوی ماده ضد انعقاد و نگهدار **CPDA^(۱)** یا **CPD^(۲)** اقدام می‌گردد.

اهدایکننده مستمر: اهداکننده‌ای که فاصله اهدای خون وی با آخرین خونگیری قبلی کمتر از ۱۲ ماه باشد.

در سال ۱۳۹۶ تعداد ۱۰۰۵ آزمایشگاه تشخیص پزشکی، ۲۶۰۶ داروخانه، ۸۹۰ موسسات تشخیصی، درمانی و هسته ای و ۲۳۰۸ مرکز توانبخشی در استان وجود داشته است.

همچنین در این سال ۵۹۷۴ پزشک (شامل پزشکان خارجی و همچنین پزشک، دندانپزشک و داروساز) و بیش از ۲۳ هزار پیراپزشک در دانشگاه های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان شاغل بوده اند.

۱ Citrate Phosphate Dextrose Adenine.

۲ Citrate Phosphate Dextrose.

۳ Red Blood Cells

۴ Fresh Frozen Plasma..

۵ Platelet Rich Plasma.

۶ Random Platelet.